

Viktor Rydberg: Inträdestal i Svenska Akademien

Talare

Viktor Rydberg
Författare, kulturhistoriker

Mine Herrar!

Den som genom edert val har ärats med att i dag se öppnad för sig en krets, helgad som denna af höga minnen, känner tungt det ansvar, som därmed är förknippadt. Särskildt är värfvet, som nu åligger honom, egnadt att inskräpa och ådagalägga de krafterns otillräcklighet, på hvilka I lagt bördan af detta ansvar. Hans tillgifvenhet för Carl Wilhelm August Strandberg och tacksamhet för väckelser, hvilka utgått från honom, ha icke minskat utan ökat den ängslan, som gjort handen osäker vid försöket att teckna några linjer till bilden af den skald, hvars rum bland eder skall förblifva tomt, tills fäderneslandet åter fått en sångare med ett skaplygne som hans, så manligt och så mäktigt att utdana ingifvelser från häfdernas ande och från folkets.

Vårterminen år 1838 inskrefs i Södermanlands nation vid Lunds universitet den tjuguarige Strandberg, som året förut aflagt studentexamen i Upsala. Sina förberedande studier hade han gjort dels enskildt under faderns

handledning, dels i Nyköpings trivialskola och Strängnäs' gymnasium. Han stannade vid det sydsvenska lärdomssätet i nio år och medförde därifrån väl icke den lager, som från början varit det yttre målet för hans sträfvande — denna skulle långt efteråt räckas honom af hans Alma Mater — men den andra, som brytes och flätas kring skaldens panna af ett med glädje lyssnande folk.

Dessa år voro rika på ungdomsglädje af högre art. Kring den svärmiske och liflige ynglingen slöt sig snart en vänkrets med genklang för hans själs stämningar och välönskningar åt hans rön att gifva dem diktens form. Det var en uppväckt ynglingaskara, som då vandrade på Lundagård och Helgonbacken, seende med den snillrike kamraten syner hän mot ett bidande mänsklighetens Eden. Studentpoesien hade då sina gyllene dagar, och inom Strandbergs umgängeskrets diktades och utflögo öfver landet, vingade af tonkonsten, sånger,

som ännu ljuda under studenternas fanor, eldande fosterlandskänslan, manande de unge att vardas det godas, sannas och skönas stridsmän. Högskolan genomilades af tidens idéströmmar och tiden, hvarom här talas, var årtiondet före det världsskakande 1848.

Några år därefter såg det annorlunda ut. Det missmod, hvarmed öfverspända förhoppningar gäldas, den slapphet, som efterträder stormande utbrott, förnummos öfver hela vår världsdel, och det låg något sådant i luften äfven öfver den lilla universitetsstaden. Hans ämnessvenner omgärdade nu sin synvidd med de trängre lärjungeplikterna; vi kände det likasom förbjudet att skåda fram öfver dem, och då vid högtidliga tillfällen vi tågade under våra banér, och sångerna från Talis Qualis' studentdagar uppstämades, tonade de som hälsningar från en svunnen skönare ungdomsvärld. Strandbergs samtida i Lund förekommo oss som ett herosläkte, hvilket

»af lifvets större former tog en dristig öfverblick.»

Gossen Carl Wilhelm hade på faderns bokhylla funnit Kellgrens och fru Lenngrens verk bredvid ett häfte dikter af Goethe, Matthisson och Hölty. Hvad inflytande nu denna läsning haft på pilten — icke var det någonting liknande behaget, klarheten och kvickheten hos dessa svenske författare eller något påminnande om Goethes plastiska bildningsgåfva eller om Matthissons och Höltys mildhet och vemod, hvarmed den unge Talis Qualis' försök i skaldekonst väckte först hans vänners akt och sedan allmänhetens. Hans förtrognaste ungdomsvän, utgifvaren af hans Samlade Vitterhetsarbeten, har sagt oss, att han den tiden (såsom den lefnadsåldern knappt underlåter) sjöng om kärleken, men i dystra toner, yppande en manlig, stundom trotsig själ, hvars sjudande känsla sökte sig uttryck i ett bildrikt, ej sällan öfverlastadt språk och uppkallade en tankegång, stundom lika oklar som känslan själf. Men vid sidan af denna erotiska poesi framträdde med djärfva later en annan, som snart lämnade systemen bakom sig. Det var den politiska. Och hon kom visserligen icke af en slump eller genom blotta tillskyndelser utifrån. Den föregående mansålderns politiska lynne samt fosterländska fröjder och sorger hade haft sin tolk i Esaias Tegnér. Det skulle varit ofattligt, om skedet mellan 1840 och 1860, så skickelsedigert som det var, hade saknat sin. Han infann sig med Strandberg.

Då han föddes, hade knappt ett tiotal år förflutit sedan Finland frånrycktes oss, och under sin uppväxt hörde barnet de äldre med smärta tala om denna förlust,

ty såret blödde ännu friskt i alla svenska hjärtan. Det är lätt att föreställa sig, huru häfderna, när de öppnas för hans blick, skola läsas af en gosse, som under sådana intryck spirar upp till yngling, medan inom honom rör sig skalden och rör sig gryet till det manliga rättfärdighetsfordrande lynne, som särskildt utmärker denne skald. Det är icke bara krönikans minnesläxor han inhämtar. Han ger personerna och händelserna nytt lif och ny verklighet: han är med Englbrekt, Sturarne och Vasa midt inne i den svenske bondens frihetsstrider; han grundlägger med Carlarne och Gustaverna Sveriges yttre storhet och återvänder med den uttjante soldaten till det fattiga hemmet inne i furuskogen, för att där känna de tysta lidanden, som denna storhet kostat oss. Och då han hunnit ynglingaåren, vidgas hans syn öfver en värld, hvori hoppet om en bättre framtid för hela mänskligheten, ofta omåttligt i sina kraf på stunden, ofta mistagande sig om medlen, men ädelt i sitt djup och nödvändigt i sin historiska tillvaro, kämpar med en annan historisk makt, som antingen icke väntar mer af verkligheten än hvad denna redan gifvit oss eller, om hon hoppas på ett bättre, dock stannar tvekande vid hvarje steg som vid ett steg mot det fördolda, ja stundom vill vända om, såsom Israel, bäfvande för öknens vedervärdigheter, ville återvända till en trygghet, som ej var frihetens. Idépulsarne hade, ehuru dämpade, ej stått stilla under tillbakaslaget mot den franska statsomhvälfningen, och Strandbergs gosse- och ynglingaår fingo vittna den återuppflammande stridens skiften, utbredande sig å ömse sidor Atlanten. Och han följde dem med inbillningskraftens, hjärtats och tankens deltagande. Han hade, såsom alla verkliga skalder, anlaget till en filosof, som i företeelserna vill leta en inre mening och i dagens händelser deras betydelse för årtusendena och evigheten. Nu är det väl så, att ingen meningsflock lyckats uppställa satser, som icke kunna ifrågasättas i någon punkt eller jäfvas i sin tillämplighet på tidsförhållandena. Men att fördenskull stanna som kallt granskande åskådare af striden visar icke högre uppfattning, utan snöd klokskap och ohåga för hugg i ärlig kamp. En yngling med liflig inbillning och varm medkänsla väljer, ledd af sin genius, ett fälttecken. Och nog tyckte sig den unge Talis Qualis hafva funnit, på hvilken sida de eviga idéernas fana fladdrar. Han kunde dess mindre hålla sig undan, som brottningen mellan världsåskådningarna var häftig äfven inom våra landamären. Samma år Strandberg kom till Lund hade ett skifte i fejden inträdt genom Erik Gustaf Geijer. Två dramatiskt spännande riksdagar ägde rum, medan Talis Qualis läste och diktade där. Och under tiden laddades Europas luft till det utbrott, som timade i 1848 års åskor. Skaldesinnena, känsligare än andra för de osynliga krafter, som förbereda det tillkommande, förnummo och bådade hvad ske skulle. Det var en väldig samklang af europeiska harpor, som

lifvade till den väntade stora drabbningen. Borde man ej förvånas, om Sverige härunder icke haft en enda röst, som i rytmiska välljud tolkat tidens känslor, icke ett enda sångarhjärta rymligt nog att kunna mottaga och hysa en ingifvelse från den samtida historiens väldiga uppträden — Sverige, hvars folk måhända mer än något annat har böjelse till att glömma sig själft, för att lefva i mänsklighetens väl och ve?

Där Tegnér tystnat, där började Strandberg. Begges ideal voro i grunden desamma: de ville ljus och frihet, de ville söndrade frändestammars återförening och skilda flockars tillbakavikande för ett enadt folk kring Sveriges konungastol, och medan båda frammanade tröstande bilder af en inre storhet, som kunde hålla oss mer än skadeslösa för den yttre vi mist, ville dock ingendera afstå från tanken på än ett vapenskitte med grannen, från hvilken ett vigarf skiljer oss, eller från hoppet, att Sverige skall än en gång på Europas slagfält lyfta sitt svärd för sanning och rätt.

En samegendom för båda var äfven kärleken till Sveriges bonde. I tillvaron genom årtusen af en talrik, fri och själfägande jordarbetareklass, som frälsande ingripit i landets öden, ligger ett adelsbref för hela vårt folk, och en trygd mot samhällsomstörtande ilar. De första sånger af Talis Qualis, hvilka väckte något uppseende, voro ägnade framstående riksdagsmän af bondeståndet: Anders Danielsson och Hans Jansson. Ur den svenska allmogens häfder, rika på bragder, öfverflödande på lidanden, skulle han dock först längre fram, sedan hans krafter mognat för ett sådant kall, hämta ämnen till dikter. De ofvannämnda tvenne sångerna hade knappt annan betydelse än den att ådagalägga hans tidiga »riktning åt folket», såsom han själf kallade det. I samma riktning visades han af sina filosofiska och skönlitterära studier, som gjorde honom förtrolig med Tysklands samtida litteratur, där han fann mycket, särskildt inom poesien, ägnadt att bringa hans själs strängar i medklingande dallring. Den nyromantiska skolan hade tystnat för en annan, som med djärfva strängaslag förde dikten, den länge ur dagens lif förvisade, in på tidsidéernas tummelplats. Strandberg lyssnade och tjustes af de kraftiga greppen, de lidelsefulla tongångarne. Till anlaget sin egen man, var han dock ännu för outvecklad att icke med sin friska emottaglighet röna starkt intryck af denna ungtyska sångarskara, som dyrkade hvad som var honom själf heligast: frihet och fosterland. Och sålunda tillföll det Talis Qualis' ungdom att hos oss återspegla en skiftning i det tyska andelifvet med samma trohet som den unge Atterbom hade speglat den närmast föregående. Med samma trohet, men med

större själfständighet. Själfva spegeln var icke lånad: han var slipad af det svenska stålet och lade något af det svenska blå i skiftningen. Sedan Strandberg år 1844 utgifvit i öfversättning två häften tysk lyrik, dikter af Herwegh och Hoffmann von Fallersleben, följde året därpå Talis Qualis' egna Sånger i Pansar. Pansaret, ehuru smidt och smyckadt efter ungtysk förebild, döljer icke den ynglings högnordiska växt, som dragit det på sig, än mindre kynnet i den ande, som ger denna lembyggnad lif och hållning.

Ljuf och för vårt släktes utveckling ouppskattligt betydelsefull är den poesi, som förändligar hvardagslivet, tröstar i dess sorger, öppnar blicken för det lillas skönhet, skärper sinnet för rösterna, som hviska ur det fördolda, och förfinar känslan för den omgifvande naturens fågling och mystik. Men det finnes också stämningar inom oss, hvilka vi undfå som lemmar i en större lekamen — i folkets, ja i mänsklighetens — och äfven dessa bundna stämningar vilja vi ha lösta genom skalden. Vi vilja förnimma i eggande eller lugnande välljud den glädje och den smärta, som genomlä oss vid fosterlandets och de andra samhällenas blida eller oblida öden. Och det osynliga samband, som förenar alla bortgångna slakten och det nu lefvande med alla kommande, kräfver af skalden synner äfven in i den fjärmaste framtid, deras gemensamma mål. Det var denna trånad, som Talis Qualis' Pansarsånger, hans 1848 utkomna Vilda Rosor och hans senare politiska sånger gingo till mötes och för ögonblicket bragte någon hugnad.

Rättskänslan hade ställt honom under det fälttecken han gjort till sitt. Fjärran från vårt ämne är frågan, hvar rätten egentligen hör hemma — hennes namn är skrivet på båda härarnes fanor; det är nog, att den ärlige måste tjäna den sak han håller för god och vara färdig att lida för henne. Och därtill var den unge Talis Qualis allvarligt redo. På den ståndpunkt han intagit trodde han sig för alltid hafva brutit med de maktägande och stängt för sig de banor, som leda till bergning och utmärkelser i statens tjänst. Men detta var det icke, som grämde och förespeglade honom, att han gått in på martyrens stråt. Det var något annat. I sina Drömbilder upplyser han därom. Här står inför domarebordet en man, som i ord förgripit sig på det bestående. Han dömes till lifstids fästning. Salen är full af åhörare, som hviska: »så ung och dock så djupt fördärfvad redan!» Detta kan han bära. Men när domens hårdhet förvandlar åhörarnes afsky till medlidande, och då de, letande efter mildrande omständigheter, säga hvaranda, att det var armod som dref honom till hans ovarsamma uppträdande, då känner han bördan för tung. Och ett martyrskap vållas onekligen af de

bevekelsegrunder, som skjutas under ens handlingar af de många, hvilka icke fatta, att någonting kan nödga en människa lämna timliga förmåner åsido. Är mannen ringa och fattig, heter det, att detta, eller än värre, afund mot de bättre lottade förestafvar hans åsikter och handlingar. Mot dylika tillvitelser värna börd och rikedom, och det torde vara den säkraste pröfvostenen på ett ädelt skaplygne, att någon, med dem i ägo, höjer sig öfver sin egen ställning och hyllar en sak, som ur själfviskhetens synpunkt ej kan vara hans eller hans likars. Men fri går ej heller han för deras klander, som sänka allt ned till brynet af sin själfkänedom. De säga om honom, att han söker folkgunst. De villkor, som omgäfvat Carl Wilhelm August Strandbergs vagga, vägrade honom denna pröfvosten, men tilläto honom i stället ett nära och hjärtligt umgänge med det arbetande folket. Inledningsdikten till Sångern i Pansar låter oss förstå, att de intryck, som gossen fått af detta umgänge, och det rön, som ynglingen gjort, att »det rätta gällde ringa» bland denna världens store, gifvit hans skaldeskap dess riktning. Men hvad var nu för Talis Qualis folket, hvars sak han gjort till sin? Om han i den nämnda dikten lägger under detta ord ett trängre begrepp och därmed förstår de kroppsarbetande klasserna, som under tidernas lopp visserligen tarfvat hela värnet af den kärlek kristendomen vill ingifva, och af de rättsbegrepp, som samhällslifvet långsamt utvecklar, och af den skönhetslängtan, som lifvar skaldehjärtat och gör det fientligt mot råhetsalstrande förtryck — så tager han dock annanstädes samma ord i dess vidsträckta mening och ser i folken personligheter, hvilka, likasom de enskilda, ha sitt lif i Gud och kunna, likasom siarne, emottaga ur den världsutvecklande kraftens urdjup de mäktigaste ingifvelser som dunkla drifter och aningar, som gemensamma uppvallningar af rättskänsla och hänförelse, någon gång äfven som tydligt fattade eftersträfvansvärda mål. Det var med denna uppfattning af folkets väsen som Talis Qualis kunde sjunga:

»Hvad det känner är ej något ensamt, Men en blixtn af himmelens förnuft; Hvad det tänker, tänker det gemensamt, Och det krymper, om det ej får luft.»

Månget skäl finnes, hvarför den äkta skalden vänder sig åt folket, och bland dessa ett, hvori det sedliga krafvet och det estetiska äro så förenade, att de icke kunna skiljas. Den som älskar skönhet i allt vill ock se skönhet hos sitt folk, och det synes honom vara en anklagelse mot det bestående, om mängden af samfundets lemmar bär missvårdens, aftyningens, sjukdomens tecken; om de älskliga varelsen, som Gud låter födas i kojorna som i palatsen, skola ställas under sannolikheten att i råhet och elände mista det skönhetsarf de fått till ande och

lekamen. Den prägel massan fått, den är folktypen: det ständiga blodomloppet i samfundskroppen straffar äfven på de välvärdade lemmanne hvad de missvärdade lidit. Så uppfattar den varmhjärtade skalden sammanhanget, och därför räcker hans skönhetslängtan handen åt de samhällsläror som anslå hans fantasi, emedan de synas honom bereda villkoren för skönhetsens förverkligande i allt och allom.

Talis Qualis' historiska och filosofiska studier styrkte honom i den åsikt, att han valt sin ståndpunkt rätt.

Med blicken på Athens Akropolis och i minnet af allt hvad det lilla folk, som byggt dessa skinande pelargångar, gjort för västerlandets bildning, såg han, huru friheten väcker handlingskraften och snillets slumrande anlag. I Athen

»Där sköts ej folket bort i vrån, En hvar tog del i konstens gillen Och statens värf — och därifrån En sådan gyllne kedja utaf snillen.»

Bland de tankar, af hvilka den eldige lundastudenten lifligast vardt gripen, var den nordiska enhetens. Äfven i detta var han andlig arftagare af Esaias Tegnér. Lund var i viss mening brännpunkten för den skandinaviska rörelsen, och Strandberg medelpunkten i den krets af unge män, som där utgjorde rörelsens kärntrupp. Köpenhamns-studenternas besök i Lund år 1842 firade han med en sång om det fria ordet, och vid studentfesten år 1845 bereddes alla närvarande en oförgätlig stund, då hans fulltoniga stämman under Lundagårds sekelgamla kastanjer siade om återupprättelse för hvad vi lidit öster ifrån. Strandbergs skandinavism var riktad äfven åt det hållet, ej endast söder ut — ärligt tillgifven Danmarks sak, men i grund och botten svensk. Pansarsångerna föra ett oafslått krig med vår slaviske granne. I solnedgången ser den unge Talis Qualis en glesnad skara af de blå och gule, förd af en gammal korporal, storma bron och kasta steppernas ryttare på flykten. Han hör i skymningen ljuda: »Vår Gud är oss en väldig borg» — medan svenska mödrar gånga med sorg öfver slagfältet, ty dagens strid var hård, och i likhögarne märkes mången rock af de vackra blå.

I den djupa natten hör han ur forsen dofva trumhvirflar: de komma från gossen, som stod utpost på sin faders graf, men icke kunde bära lifvet längre, sedan det förbisprängande ilbudet ropat, att freden var köpt med förlusten af Finland. I sångerna till konung Oscar I och till kronprins Carl bryter hoppet igenom, att upprättelsen ej skall låta vänta på sig länge. Freden hänger som en trasig mantel

kring Sveas axlar, men hon skall väl åter taga ned svärdet och tränga sin barm inom kyllret. Svensken har anor, som konungen skall vårda.

Samma känsla har ingifvit den sköna hymn, som, tack vare äfven Otto Lindblads värdiga toner, nu är vorden Svenska folksången. Skalden glömmmer icke konungens höga kall att bygga landet med lag och sätta lås för bondens lada; men bredvid denna plikt står en annan lika viktig, att konungen skall vara fälthöfdingen, som fylkar våra krigarskaror mot arffienden. Striden måste utkämpas, utgången är oviss —

»Men stundar ock vårt fall en dag, Från dina skuldror purpurn tag, Lyft af dig kronans tvång Och drag de kära färger på, Det gamla gula och det blå, Och med ett svärd i handen gå Till kamp och undergång! Och grip vår sista fana du Och dristeliga för ännu I döden dine män!»

Denna folksång är måhända den enda, som uttalar dödstankar öfver det folk, hvars hymn till konungen han är. Detta kan klandras, ty det låter ju säga sig, att ett folk bör akta sig odödligt och handla därefter. Men ett fåtaligt folk med en härlig historisk uppgift och därför med ett stort ansvar inför Gud må kunna se sanningen rakt i synen, erkänna förgängelsens lag, som råder öfver allt timligt, och säga högt, att det kan dö, men med ära, i uppfyllandet af sitt värf. Kinas långa lefnad är icke att föredraga framför Hellas' korta och sköna. Enhvar, som känner så, värmes af skaldens syn, hvori den siste svensken dör på Sveriges sista fana, ty det är en död, som tryggar åt ett hädangånget folk odödligheten.

Sånger i Pansar avslutas med en kedja dikter, kallad Drömbilder. De påminna starkt om en diktcykel af Anastasius Grün. Också hade Strandberg utdömt dem jämte flere andra af sina omognare alster från den nya upplaga af sina verk, som han mot lifvets ände förberedde. Dock, efterbildningar påträffas hos de största skalder och torde, äfven de, försvara sitt rum bland ungdomsdikterna som minne af den i början bindande skola, som äfven de själfständigaste ha att genomgå. Och drömbilderna ha onekliga förtjänster. Tonen är musikalisk och skildringen god af statsfångens sorgsna, allt mer förvirrade tankar och den veblandade tröst, som utsikten genom fönstergallren åt hafvet skänker honom. Men de röja tillika en förkärlek för dristiga, på randen af det underliga vaggande bilder, som icke alltid lyckas hålla jämvikten, och en lust att spinna en börjad jämförelse utöfver den gräns hon tål. Af samma fel lida åtskilliga af de andra Pansarsångerna, och må hända kostade det äfven under de kritiska åren på Talis

Qualis att öfvergifva blänkande och öfverraskande, men ohållbara bilder.

Felen äro dock, som nämndt, parade med så mångt drag af skönhet, att det för den, som själf en gång i en föga granskande ålder läste dessa stycken med rörelse, kännes nästan hårdt, att författaren så skoningslöst förkastat dem. Men den mognade Talis Qualis var oblidkeligt sträng mot sig själf. Han saknade i sina yngre kraftrön den styrkans höga enfald, som han efteråt förstod att uppskatta.

Samma år de utkommo kräfde Pansarsångerna en ny upplaga. Ungdomen bländades till och med af deras brister. Men loftet var icke oblandadt. Får man döma af åtskilliga antydningar, särskildt i Vilda Rosor, var den gensaga, som hördes från något kritiskt håll emot dem, icke inskränkt till att ogilla enstaka ställen eller finna larmropen opåkallade eller utmaningarna till »världens Goliat» otillständiga. Granskaren skulle äfven hafva brutit stafven öfver hela diktarten. Förebråelsen för en så ensidig uppfattning drabbar dock icke den anmälan af Sånger i Pansar, hvilken då ådrog sig största uppmärksamheten och ännu af mången torde bevaras i minnet. Denna anmälan, skrifven med en kvick och uddig penna, framhåller den unge sångarens beroende af tyska mönster, men gör rättvisa åt hans förtjänster och utdömer alldeles icke den politiska lyriken som sådan. Men det angrepp, som Talis Qualis med eller utan skäl ansåg riktadt mot denna, ville han icke lämna utan svar, och det är för hans tänkesätt den tiden rätt upplysande att se, huru han gäldar det med angrepp tillbaka på hvad han kallar den tama lyriken, de ljugande och söfvande idyllerna:

»Mitt öra fullt af ljugande idyller, Som våra tame läspat år från år!»

Talis Qualis, som hade förutsett och förutsagt frihetsrörelserna af år 1848 och i sin ungdomliga öfverspändhet väntade ingenting mindre af dem än alla orättfärdiga makters fall och ett Messianskt frihetsrikes tillkommelse, han kunde icke fatta, huru det vore möjligt för en människa med hjärta och inbillningskraft att under sådana tider syssla med månskensstämningar och undan striden, som kräfver hvarje arm, smyga in i skogen, för att aflyssna bäckens sorl ingifvelser till nya sonnetter. Han tillropar sin motståndare, den lyriske jollraren:

»Hur ondskan Herrens helga rätt försvagar, Hur våld och våld all ädel hug förstöra Och sanningen i neslig landsflykt köra, Du ser, fördrar — och på sin höjd beklagar»;

och till folket, som så länge fått lyssna till grannlåtskväden, som söft de krafter, hvilka skaldekonsten hellre borde väcka, utbrister han:

»Ur djupa sår ditt hjärta länge blödt; Och månet hopp har störtat öfver ända, Men nu som förr du låter dig förblända Af granna bubblor, som man åt dig strött. Hvad har du vunnit på de tama orden? En dunst, en vacker sky man åt dig räckt, Men på din himmel är du narrad vorden.»

För Talis Qualis var den äkta skaldens fantasi ett utflöde af den gudomliga, som diktar i världshändelserna, hvarför ock den äkta poesien måste känna en dragning till dessa. Han döljer icke, att han sätter ett underordnad värde på det slags lyrik, hvars hela värld är sångarens egen »lilla personlighet». Emellertid är han försonligt stämd och vill icke likna sin granskare i att utdöma en diktart, som han själf icke odlar. Han säger sig gärna vilja strö bifall öfver »den förgråte trubaduren», som »gör sin själ till spegel för hvarje liten mjältsjuk tärna»; han medgifver, att herdepipan lämpar sig för fridfulla solskensdagar, då svalan spänner sina vingar till lek,

»Men när det mulnar till, och åskan drager Ur lidret fram sin vagn med blanka skenor, Då jagar samma fågel tätt vid marken.»

Och han vill sluta fred med kritikern på det billiga villkor, att äfven den politiska lyriken må i sin art få gälla hvad hon kan.

Dock än en gång — det var under Krimkriget — framträdde hans ovilja mot »den tama dikten», som vågade låta höra sig, då den fosterländske sångarens plikt vore att lifva alla till manlig strid.

Men den som skulle döma öfver Talis Qualis' ungdomsdikter med största skärpan var han själf. Långt innan han beslutit utgifva den samling af sina dikter, i hvars urval han kunde tillämpa sitt mognade omdömes stränghet, hade han afkunnat ett oförbehållsamt utslag öfver hvad han ansåg vara det felriktade i sin förra verksamhet. Det var på denna akademis högtidsdag år 1863. Hans världsåskådning var i grunden den samma då som i hans ungdom. Han talade med bifall om det genomgripande ombildningsarbete, som det nittonde århundradet har för händer, om folkens sträfvan att sammansluta sig enligt stamfrändskapens tillskyndelser, om den allmänna viljans rörlighet, som yttrar sig i samhällsformernas omskapning, om segervinningarna på vetenskapens

höjder och om fördelningen af vetenskapens skördar på djupen. Men, tillägger han, under all denna rörelse ser det ut, som om skalden skulle varda för andtruten att sjunga. »Eller ock händer det, när han fattar harpan, att hans af samtidens lidelser ännu darrande hand griper i strängarne med utbildad kramp, såsom våra dagar icke sällan bevittnat, och den poetiska iakttagelsen ofta lockas på afvägar.» »Ja», fortfar han, »det har allt för ofta inträffat, att sånggudinnan i stället för att som en evighetens hänryckta budbärerska gå omkring vid tidens sjuksängar, tröstande, uppmuntrande, styrkande och hälsobringande, fast hellre som en flyktig och känslösam besökarinna med anstötlig förflugenhets skyndat att rifva förbanden från blödande sår, dem hon ingen blick haft att bedöma, ingen befogenhet att behandla och ingen makt att hela. Skaldegåfvor, som gå i denna riktning, göra icke samtiden mycket rikare. De snärja sig in i det timliga och tillfälliga i stället för att bäras upp af det eviga och väsentliga; de bringa i stället för hälsa öfverspänning, i stället för sanning förvirring, mörker i stället för ljus. Också fylla de ögonblickets rymd med sitt ofantliga gny — för att sjunka till intet i det nästa. De få hålla världens otacksamhet till godo.»

Så långt Strandberg af år 1863. Här är det otvifvelaktigt akademikern, som kastat en klandrande återblick på studentens diktning; men den oväld, hvarom en jäfvig domare här vinnlagt sig, och den gammalromerska hårdhet, hvarmed han dömt öfver sitt eget kött och blod, äro måhända icke lika ofelbara som värda vår högaktning. Det må lämnas därefter, om Strandberg omskrifvit skaldekonstens hela verksamhetsområde eller ens lyrikens, då han skildrat den vårdande och hälsobringande barmhärtighetssystemet vid tidens sjuksängar; i detta fall må då åtminstone medgifvas, att hon icke sällan nyttjat heroiska medel till hälsans återställande och mer än en gång tillämpat satsen, att hvad järnet icke läker, läker elden. Hvad läkarebefogenheten vidkommer, bär, i fråga om tidens krämpor, den ene lika litet som den andre ett doktorsdiplom i fickan; utan måste här naturen hjälpa så godt hon kan, hvilket någon gång synes ske äfven medels det slags motansträngning, som griper häftigt i strängarne. Det är möjligt och i de flesta fall visst, att formen lider under de våldsamma greppen; men när allt kommer omkring, är det ej den otadliga ytan, ej den fint afvägande smaken, utan den rakt ur hjärtat frambrytande, i flykten fattade och gestaltade stämningen själf, med sin inneboende idéhalt, som dess vissare tryggar varaktighet åt dikten, ju mer hon medför af hjärtats friska förnimmelser. I dikten söker man något helt annat än formens mästerskap, ty den skall man ha ändå, och någon gång kan till och med hända, att ett formfel, då det minskar diktens fullkomlighet, mer än försonar detta genom att låta oss ana en högre

skönhet hos skalden själf. Och i Talis Qualis' Pansarsånger förekomma verkligen fel, som göra, att vi ville lyfta på den pansrades hjälm, för att grundligt njuta den härliga åsynen af ett ynglinga-anlete, hvars änne skiner, hvars ögon stråla, hvars kinder rodna af hänförelsens heliga eld. Det släkte, som var ungt, när dessa sånger ljödo, bugar för granskningen, som har öra för deras brister, men gömmer i lika kärt minne det intryck de gjorde för sin tid. Det kan icke hjälpas — det var så, att de unge då tyckte sig stå som Odyssevs' män på Lotofagernas kust. Å ena sidan idéernas haf, gungande böljor, som upprördes mer och mer, men bakom hvilka man hade att söka fädrens förlofvade land. Å andra sidan, på den romantiska stranden, de milda Lotofagera, den ljufva känslolyrikens söner, framräckande i blomsterskålar lotusfrukten, hvars safter komma en att sky de ödsliga vattenrymderna och glömma kusten där bortom. Då ljud, som fordom ur Odyssevs' barm, en röst, som manade de tvekande att stiga ombord, kläda sig i brons, rada sig på roddarbänkarna och med åror och vapen bryta sig fram mot mänsklighetens mål. Låt vara, att genljudet af en sådan maning kan låta underligt, när det icke återstudsar från ett ögonblickets kraf — de som först hörde det och väcktes af det till fröjdefull och manlig hug, skola i Carl Wilhelm August Strandberg älska ej allena den sedan fullkomnade idkaren af skaldekonsten, som med en af år och rön vunnen sans sofrade sin bildningsgåfvas och känslas ingifvelser, utan äfven den ädelt lidelsefulle, den ärligt hänsynslöse unge sångaren, som sjöng med stormande pulsar rent ur sitt svärmiska hjärta och därför vann tusental af ynglingahjärtan i Sveriges land. Hvad verkan hans ungdomsdikter skola utöfva på kommande släkten, må dessa afgöra. Strandberg själf dömde dem, såsom vi hört, till glömska. Gärna må medgifvas, att deras verkan på sin tid ej fullt skall fattas, utan att man försätter sig in i den tidens lynne. Men det ödet skola de då dela med många dikter, hörande till det bättre och allra bästa som skapats. Alla, äfven de yppersta målningar ses bäst i den dager, hvari de tillkommit. Kanske skola de öfverleva diktprof i mängd, hvilka äro tekniskt mer fulländade, men jämte annat sakna den lidelsens kraftiga ärlighet, för hvilken intet tidevarf kan varda otillgängligt. De hafva i hvarje fall fyllt ett rum, som annars skulle varit ett oförklarligt, ja ett onaturligt tomrum i vår poesis häfder.

Och om ett vittna de klart och tydligt: om det rum han själf intog, den flock han själf tillhörde bland de ynglingaskaror, hvilkas olika skaplynne en gång tecknades af hans djupsinnige företrädare på denna stol: Israel Hwasser. Här står den hop, som är de sinnliga lidelsernas svurne offerpräster, och ej långt från desse de viljelösa stundens barn, som icke tänka framom det ögonblick de njuta.

Där åter den på ytan aktningsvärda falangen af flitiga unga män, som kallt uträkna och klokt planlägga sin väg mot den trygga och ärade ställning, för hvars vinnande de underkasta sig mödor i ungdomsåren — en falang, som skall göra mycken synbar nytta här i världen genom sin duglighet och än större smygande skada genom sin med lycka krönta själfviskhet och låga uppfattning af lifvets ändamål. Så kommer den sista fåtaliga flocken: ynglingar, som sätta det evigas kraf framför de ändliga syftena och i sitt ärliga kunskapssökande leta vapen för det sannas och godas seger. Sådana ynglingar kunna vredgas och förgå sig vid åsynen af låga handlingar, inför röjandet af nedriga tänkesätt. De äro icke alltid vänner af det bestående, ty som medborgare af tvenne världar manas de till gensagor mot verklighetens, där hon står i skriande motsägelse till idealens, och de sky icke offret af sin jordiska framtid för den de drömma om som människosläktets arfvedel. Till dem hörde den unge Strandberg. Den som icke vet det af annat, vet det af anden i hans sång. Sälla äro inom denna flock de själar, åt hvilka, såsom åt honom, skaldegåfvan öppnat tillträde till den värld, hvars lifslust är oförstäldhet och uppriktighet — skönhetens värld, som ej vill veta af de höljen, i hvilka klokheten med en stundom välgörande beräkning kläder oss i hvardagslifvet, utan kräfver, att det mänskliga väsendet må oslöjadt visa sig sådant det i sitt innersta är, och ej endast tillstädjer, utan fordrar, att våra känslor, föreställningar och tankar må yppa sig inför mänskligheten så rent och oförtäckt som inför Gud.

Strandbergs själfkritik afslutas med ett råd, nästan detsamma som Penelope gaf sångaren Femios, då hon bad honom sjunga om forntidens bragder, men skona hjärtat för sådant, som ännu grämer det med hela styrkan af ett närvarande och själfferfaret ve. Men Penelope ger sitt råd till åhörarnes bästa; Strandberg sitt i främsta rummet till skaldens. Är det närvarandes massa för oredig, formlös och ohandterlig, då ligger, säger han, det förflutnas redan ordnade värld öfverskådlig och tillgänglig för honom. Det är också sant att ytterst få varit i stånd att idealiseradt återgifva hvad de nyss upplefvat, eller skildra lidelser, hvori de ännu varit fångne. För häftiga intryck vilja icke underkasta sig omdaning. Strandberg följde sitt eget råd, när han diktade de två gripande styckena Riksskymningen och Likbrasan.

Båda tillhöra hvad man kan kalla Talis Qualis' andra utvecklingskede. Det första kan anses ändadt med året 1854, då han utgaf tredje upplagan af sina Dikter. De flesta af dessa hade tillkommit under studentåren eller, som Vilda Rosor, kort därefter och ännu under intrycket af den innerliga gemenskapen

med Lunds studerande ungdom. Endast några få författades mellan åren 1848 och 1854. Dessa år voro icke gynnsamma för självständigt skapande. Sedan han nämligen år 1847 hade tagit kansliexamen, flyttade han följande år till hufvudstaden, där han hade att förtjäna ett knappt bröd åt sig och de sina genom träget arbete dels som öfversättare för den kungliga teatern, dels som litteraturgranskare i tidningarna.

Hans fosterlandskärlek hade under detta första skede yppat sig försmält med kärleken till de allmänna, hela världsutvecklingen omfattande idéerna eller ock gifvit sig luft i gälla stridsrop, dallrande än af harm och smärta öfver hvad vi mist, än af hopp om en återupprättande seger eller ärofull död. Nu däremot framväller denna känsla självständigt, för att med varma färgtoner öfvergjuta kraftigt tecknade bilder ur Sveriges häfder. Ur hans politiska lyrik har det dimmiga och obestämda försvunnit tillika med den gosseaktiga förtröstan, som ser sina ideal genom soldoft och blånande eterrymder och ändå tror sig kunna gripa dem i ett enda stormlopp. Hon har sina faror, den politiska lyriken, hvilka måhända ligga närmare, ju mer begreppen klarnat, ju bättre man vet hvad man vill, ty begreppen locka gärna så långt in på spekulativa banor och viljan på etiska, att den poetiska åskådligheten svårligen kan följa med. Men all tankelyrik står nära denna fara, och hvarje diktart har för öfrigt sin. Den rena känslolyriken kan hemfalla åt en patologisk själsbesiktning, romanen åt en konstruerande karakterologi. Skaldens styrka visar sig icke, då han skyr en diktart för hennes vådors skull, utan då en förkänsla af dessa leder honom oskadd mellan skären.

I Riksskymningen skildras Sten Stures sista dag och sista natt. Döende af det sår han fick i striden på Åsunden, har han anländt till Strängnäs, för att än i sista stunden lägga de höge herrarne på hjärtat endräktig samverkan med Sveriges bönder till fäderneslandets frälsning. Hvad skalden, lyssnande genom de mellanliggande århundradena, hör honom säga, kan än i dag under meningsflockarnes strid, hur än deras ställning till hvarandra skiftat, vara en maning att lägga på hjärtat, till försoning och ömsesidigt godt förstånd:

»Ha vi ej haft samma bräder I vår gångstol litet hvar? Samma muskelstarka fäder? Samma stränga tukt? Och har Samma ädla mjölk ej närt oss? Samma tunga icke lärt oss Stamma på vårt Fader vår? Har ej bonden tusenåra Goda anor, medan våra Knappast hinna till i går?»

Men hvad denne »frihetens Messias, stungen äfven han till blods», säger till

stormännen, upptinar icke deras själfviskhet. Så föres han, omgifven af sin bondevakt, på släde öfver Mälaren till Stockholm. Den bistra vinternatten kom, men utan stjärnor. En harneskklädd skara red förbi, och man hörde ur ryttarehopen vredesord mot Sture.

»Väpnarskarans väg, som krökte, Gnistrade af bloss och rökte, Medan i den stilla vik, Där de simpla tröjor höllo, Tårarne i mörkret föllo På herr Stens förfrusna lik.»

Likbrasan för oss ett par solhvarf fram i tiden och visar oss splitets följder. Brasan är tänd på Södermalm; hon näres med liken af svenske herrar och män. Stures ditbäres äfven, och framför hans bår svänger en legoknekt på hån det svenska riksbanéret. Men en högvuxen, grånad bonde rycker det till sig, och med fäderneslandets heliga vartecken i sin styfva näfve dör han under bödlarnes vapen. Till dessa stycken sluter sig den mästerliga Vasasång, hvarmed Talis Qualis firade invigningen af Utmelandsvården år 1860. Det skildrade dramat har därmed fått sin lyckosamma epilog, och till de många lagarne vid Gustafs fötter lägger skalden en af sina egna.

Kraftigt inskräper Talis Qualis nu, att den äkta kärleken till mänskligheten närmast yttrar sig i kärlek till fäderneslandet, och, likasom i medvetandet af att hans ungdoms ideal hade för töckniga former, vill han under sitt andra sångarskede åskådliggöra dem i alla enskildheter, såsom då han svarar på frågan: »Hvad är vårt land?» och ger oss i svaret ett pärlband af skönt sammanfogade kärleksföremål, hvilka ingå som bestämningar i fosterlandskänslan, eller då han drag för drag tecknar den frihet vi äga och hafva att vårda, och den frihet, som endast efter hand under en fortsatt utveckling låter förverkliga sig, nämligen »människornas fredliga och kärleksfulla samverkan för befästandet af det sannas och godas herravälde på jorden». För den frihet vi äga steg han själf fram i de stridandes främsta led och dref med hugg af sångarsvärdet yttranderättens fiender tillbaka till de gränser, inom hvilka de höra hemma — inom nattens, »som hofsamt tiger», inom dödens, »som af ingen skugga vet»,

»Ty där lifvet rörs och solen stiger, Blir det sorl, men också verksamhet.»

Aldrig utan smärta öfvergifver ett ädelt lynne de åsikter, som ynglingen dyrkat och mannen länge hyllat. Påbjudes det icke af en vunnen djupare insikt i sanningen, så öfvergifver man sig själf tillika med ungdomsidealen och endast

allt för ofta får det i erfarenhetens skola skärpta omdömet tjäna som täckmantel — fladdrande åt det håll vinden blåser — öfver brist på grundsatser, brist på tro, förräderi mot öfvertygelsen. Så långt som Strandbergs skrifter ge oss rätt att bedöma hans världsåskådning, är denna en och samma intill lifvets ände. Sitt svåraste prof har frihetskänslan att uthärda inför de brott, som i frihetens namn föröfvats; men när den 41-årige Strandberg stod i Frankrikes hufvudstad, och hans inbillning såg guillotinen å Grèveplatsen teckna sin hemska skugga mot kvällhimlen, ville han icke därpå stirra sig blind för det kvalfulla skådespelets historiska lärdomar. Och då otaliga lampor tändes kring kejsarborgen och Cesar med sin sköna maka trädde ut på balkongen, ryste han för det tomma i människovimlet och glädjeskrien,

»Ty, stolte Cesar, den förnämste gästen, Ett myndigt folk, har ingen plats vid festen,»

och lusteldarne tecknade i mörkret samma eldskrift för hans siareblick som den osynliga handen vid Belsasars fest för Daniels. Hans frihetskärlek var lika grundrotad som hans kärlek till konungamakten och konungahuset, hvars fröjder och sorger hade i honom en värtalig tolk. Men om hans världsåskådning icke ombyttes, utan endast klarnade och fick med solens framskridande på lefnadshimmelen nya dagar och skuggor, så skiftade visserligen hans estetiska åsikter och i sammanhang därmed hans uppfattning af det manligas ideal. Den unge Talis Qualis' mönsterbild var mannen med den svällande styrkan i tjänst hos den friska viljan att när som helst slå duktigt till för rätt och sanning. Den äldre Talis Qualis vördar företrädesvis den försynte, som vet så väl som någon annan »betona samfundslifvets rätt och plikt», men af saktmod skonar och »väger allt på billighetens vikt» — den som verkar trofast, men stilla och försonligt för sin öfvertygelse.

Men samma hans önskan att »väga allt på billighetens vikt» kunde icke annat än mildra hans sätt att uppfatta åtskilliga tilldragelser och personer. Den oväld, hvarmed han satte sig in i Hwassers föreställningar och tankar, när han skulle skildra honom, har måhända ej heller varit utan inflytande i denna riktning och med årens mognande sans lärt honom finna sig däri, att den nordiska halfön hädanefter må nyttja svärdet allenast som regel för egen dörr. En närmare bekantskap med de män, som under brydsamma omständigheter hade att råda i Sveriges utrikes politik, gjorde det honom lättare att väga sina känslor med det ansvar, som låg på deras axlar, och som hans ridderliga hug så mycket villigare

uppskattade till dess fulla tyngd, som det icke tryckte på hans. År 1863, då det åter artade sig till storm nedanför våra södra landamären, uttalade Strandberg sina farhågor för en politik, som ville vedervåga det arf vi emottagit af fäderna att lämna oafkortadt till våra efterkommande. Betänkligheterna uppsköto ur hans tvifvel, att folkets svenkhetsmedvetande slagit tillräckligt täta och djupa rötter för att icke svikta vid ett oväder. Man kan vara af olika mening om hvad som bort göras vid den tidpunkt af politisk tvekan, hvarom här är fråga. Vi försummade, det kan icke nekas, att till Sveriges vackra häfder foga än ett blad, som skulle varit lika ärorikt i händelse af svår motgång. Olyckor, som ett folk ådrager sig genom uppvällande rättskänsla, medlidande, sinne för det ideala, hedra det och skola fästa eftervärldens kärlek vid dess namn. Men ingen kan jäfva vikten af de betänkligheter, som lågo å andra sidan, och den öppenhet och det mod, hvarmed Strandberg sökte göra dem gällande.

Han hade någon rätt att hänvisa på brister i vår uppfostran till svenskhet, han hvars sång ju ständigt ville väcka och stärka vårt folkmedvetande. Och en den starkaste borg för detta såg han i modersmålets vård och utveckling på egen grund. Den storartade verksamhet han ådagalade, då han riktade och smyckade vår bokvärld med klassiska mästerverk i omdiktningkonst, lifvades icke minst af hans åtrå att visa med hvilken skön smidighet vårt språk kan foga sig äfven i de svåraste utifrån föreskrifna förhållanden. Blygsam som han var ville han i främmande dikters klädande i svensk skrud se sitt kall långt mer än i skapandet af själfständiga skaldeverk.

Men på hvilketdera området han än rörde sig, var han ordets mästare. Han lärde efter hand känna modersmålets alla tillgångar och hjälpmedel. Dess ordskatt låg för honom tillgängligare än för de fleste. Det rådde en gång i ordens värld samma rangbegrepp som i samhället. Genom ett slags urval var det poetiska ordförrådet trångt omgränsadt. Det gick med orden som med människorna: kraftiga och egendomliga lynnen, som icke läto bli att vara sig själfva, passade icke för det enformade sällskapslifvet med dess i dansskolan inlärdade later och efter tumstock utmätta steg och bugningar. Man fick således en liten samling »ädla ord» och »ädla uttryck» att röra sig med. Den tiden sårade man smaken med att gråta; men man rörde alla känslolösa hjärtan med att fälla tårar och — om man riktigt ville gripa dem — gjuta tårefloder. Så uppstodo en vältalighet och en salongspoesi, som skapat vackra saker och därmed visat sin rätt att vara till. Men som allrådande eller förhärskande äro de farliga — farliga för känslans och tankens fria skönhet, farliga äfven för själfva tungomålets lif. På språkets

vida område afstänga de en trädgård, där de göra rön med praktväxters uppdragande, men lämna allt det andra att förvildas och glömmas. Ord, som icke nyttjas, dö. Tryggas icke deras lif af deras nödvändighet för det hvardagliga tankeutbytet och de praktiska bestyren, så fornas de och försvinna, så vida de icke odlas af skaldekonsten eller vetenskapen. Den svenska vitterheten under frihetstiden och tredje Gustaf drabbas ojämförligt mindre af denna anmärkning än hennes förebild, den psevdoklassiska franska, och dennas flesta efterbilder. Dels hade hon ännu icke kommit därefter att avsluta sitt urval, dels föder hon vid detta med ett så innerligt natursinne, att hon adlade och genom adlandet frälste många ord, som kanhända annars fortlevat endast i våra landskapsmål. Sedan kom en frigörelsetid ej blott för folken, utan ock för deras ordskatter. Den psevdoklassiska skolans motståndare satte frihetsmössa på ordens stora massa. Kanske skall det alltid finnas en Helot-klass inom ordförrådet; men ju mer försvinnande, dess bättre. En ädel naturlighet utesluter endast sådana ord, som pocka på sin råhet.

Strandberg var arftagare och fortsättare af hvad föregående skolor gjort för vårt språk i detta afsende. Man hade redan länge sedan visat, huru väl dess nordiskhet trivdes i antikens plastiska former — något som icke förvånar den som tror, att de nordiska folkens ande har lika mycken dragningskraft till Hellas som de romaniska folkens ha till Rom. Andra hade företrädesvis odlat det mildt musikaliska i svenskan och hennes förmåga att ge uttryck åt naturens lugna och vemodiga stämningar. Strandberg uppsökte med en viss förkärlek hvad språkämnets äger af kraftigt och egendomligt kynne och ratade för ingen del det skarpa, hårda och kärftva, som han med underbar verkan visste förena med det jämna, mjuka och ljufva. Han bragte till användning styrkan i vårt modersmål försmält med dess behag, stålklngen i samljud med de veka tonerna. Den omsorg han ägnade språkämnets var honom en sons skyldiga kärleksgärd åt en skön och älsklig moder och på samma gång ett fortsatt arbete på värnet för vår folkstams själfständiga lif.

Den tid är längesedan förgången, då man med den vördnadsvärde Svedberg såg i språket ett Guds verk, hvilket kunde visserligen skadas och fördärfvas af folket, som fått det till sitt palladium, men äfven vårdas så, att det i sin en gång vunna fullkomlighet bevarade sig oförkränkt af alla århundradens ombildningsdrift. Den fromme patriarken hoppades, att svenskan, sådan han läste och aldrig nog kunde beundra henne i sin bibel skulle öfverleva domedagen och ljuda i det eviga Jerusalem inför Herrens anlete. Då, säger han, skall nog hvarje folk utan all

lärdom förstå de andras tungomål och instämna med dem, när de sjunga Mose Guds tjänares och lamsens sång; men hvart och ett skall ock sjunga på sitt eget modersmål, och när då Sveriges ängel börjar sjunga, skola alla de andra folken sjunga med oss svenskorn på svensko: Nu tackar Gud allt folk, med hjärtats fröjd och gamman!

Väl har denna i sin oskuldsfulla skönhet så storartade syn på språken sin ideella sanning; men vi ha med vetenskapens framskridande fått ett annat, ur uppdagade sakförhållanden vunnet sätt att se dem. För den jämförande forskningen, som på detta område och andra skänker oss så rika frukter, ter sig en språkrörelse sådan som den gamle Heraklitus såg världsströmmen, i hvilken vågorna glida förbi, stigande, sjunkande och blandande sig med hvarandra. Och denna syn är icke ett bländverk. Det är så — med tungomålen, samhällsformerna och folken. Men här är faran nära, att den som oupphörligt har detta skådespel för ögonen skall få känslan slappad för modersmålets själfständiga lif och utveckling ur egna tillgångar. Hotar döden ett inhemskt, välbildadt och skönklingande ord, ser han dess bortgång med lugn, ty allt är förgängelsens lag underkastadt, och tomrummet fylles af en utländing, som emottages gärna, emedan hvarje ord har sin lilla roman, som vinner i omväxling, när det råkat in och skall göra sig hemmastadd på främmande mark. Det vore väl, om detta åskådningssätt läte förena sig med ett annat, som erkänner det rättsgilla i motståndet, hvilket i början omedvetet och sedan med allt klarare medvetande söker mot nötning och sönderslitning skydda det band, som i tungomålet sammanhåller de bortgångna släktena med de kommande och gör det för de senare möjligt genom århundradena att utan mycken ansträngning njuta hvad deras fäder djupast tänkt och skönast diktat. Att dessa motståndskrafter uträtta något, det lär oss historien. Medan språket med hvarje mansålder nästan till oigenkännlighet förvandlas hos några indianska och afrikanska stammar, kan än i dag den helleniske bonde, som tjänar främlingen till vägvisare, taga Pausanias till hjälp, och sonen kan snart i folkskolan glädja sig åt Herodots skildringar. Språkets själfuppehållelsedrift, där en sådan finnes, har nog samma betydelse för världsutvecklingen som alla lefvande varelsers. De som förkunna de i talspråket rådande fysiologiska lagarnas ohejdeligt upplösande kraft, böra dock icke förgäta, att de bevarande och utvecklande psykiska krafterna i språkorganismen tillväxa i samma mån som folket varder i stånd att lefva ett innerligt samlif med det ädlaste i sin litteratur. Skaldegåfvan ålägger den, som benådats med henne, många dyra förpliktelser, och bland dem är den att freda modersmålets ordskatt, återlifva sinnet för uttryckets bildliga friskhet

och värna om de formernas fina skiftningar, hvilka den odlade känslan, om än icke hvardagslifvets värf, kräfver.

Med afslutandet af sin trägna id som öfversättare kan Strandberg anses hafva ändat sitt andra utvecklingsskede. Sannolikt har det förtroliga umgänget härunder med Englands och Frankrikes bästa litteratur medverkat till att frigöra honom från den ensidighet, som följde af hans första bekantskap med den tyska. Visst är, att de år, som återstodo honom, visade hans bildningsgåfva i sin fulländning. Han diktade icke mycket de åren; men det mesta af detta hör till det bästa han skänkt vår poesi. Hvem minnes icke sången, hvarmed han höjde hänförelsen vid aftäckandet af Carl den tolfte's stod för tio år sedan? Den omutliga historien får icke lyssna till skaldens maning:

»Ryck våra barn utur vår arm
Tag hjärtat ur vår egen barm,
Men rör ej vid hans bild!»

Hon måste skildra hjälten sådan han var med dygder och fel, men har goda löften åt det folk, som så vill glömma hvad han lät det vedervåga, lida och mista, för att endast minnas de stolta äfventyr, hvarmed han smyckat dess saga:

»Stå där på vakt vid speglade vatten,
Blicka mot soln, som kommer häråt,
Svep dig i frost, då vintriga natten
Sållar med gnistrande stjärnor sin stråt!
Och när vårt ödes mått sig fyller,
Res dig i sporrar än och kyller,
Samla ditt folk och mönstra det här,
Peka dit faran i antåg är!
Och lär oss brottas mot vidriga öden,
Med handen på värjan än i döden!»

Hvilken förmåga Strandberg hade att lägga de kraftigare orden i rimmet, därom vittnar i sin mån äfven denna strof. — Af sina klassiske älsklingsförfattare, ej minst af Horatius, hade han lärt hushålla med orden. I flere af hans dikter sammantränga sig tankarna som i väldiga muskelknutar, och skaldestyckets daning påminner om Herakles-torsons. Måhända delade han en längre tid med konstnyfödelsens store mästare svagheten att vilja visa huru förtrogen han var med musklernas anatomi, likasom han i sin ungdom hade dennes smak för något yfverboret i hållningen. Men dessa fel ha så gifvit med sig med åren, att man i hans sista utvecklingsskede däraf finner intet: linierna af diktens lemmar öfvergå mer förmedladt i hvarandra, laterna få sitt ädla lagom, styrkans stolthet viker för styrkans försynthet, och det tonens manliga eftertryck, som han alltid älskade, tjänar nu den enkla sanningen, den djupa innerligheten. Skalden vänder

sig till de stilla bygderna, och stämningar, som länge väntat att få uttryck, få det nu så fulländadt som det är möjligt för en själ, hvars fantasi, ännu i sin friska skaparkraft, förmäls med den blidhet ökad lifserfarenhet skänker ädla sinnen, den innerlighet, som hos sådana är en frukt af lidandet. Han skapar nu täcka hvardagsbilder, ljufva och rörande idyller. Han skildrar församlingspatriarken, som efter slutad predikoskrifning slumrat in i sin länstol, medan kvällsolen smyger in i hans kammare, förgyllande stoftskyn öfver bordet, och ett fång nybruten björk sprider från spiseln friska ångor. Han skildrar den bildsköne gossen, hvars förstånd sofver, men hvars hjärta är vaket och genom den stumma, af ingen tår vittnade kärleken till den bortgångna modern är i ständig förbindelse med andevärlden och förnimmer hennes symboliska uppenbarelser i det timliga. Han skildrar de små nattvardsbarnen så, att man, om icke tekniken vore så mönstergill, skulle kunna säga, att Fra Giovanni själf har målat dem med rytmer i stället för färger. Till det yppersta Strandberg diktat höra äfven sångerna till Gustaf Ljunggren och Carl Anders Kullberg, samt flera af hans dödsrunor, alla utmärkta för en kraftig modellering af personerna. I dödsrunorna rör sig smärtan med fullt välde öfver sig själf, ett välde, härflutet ur öfvertygelsen, att evigheten, icke de skiftande företeelsernas värld, är den sanna verkligheten. Framför dessa vårdar står man såsom framför vissa sarkofager, tillkomna under brottnings tiden mellan antiken och kristendomen och förenande något af dem båda i sina rika löfverk med svällande drufklasar, i sina lekande genier och andra vartecken af ett hopp och en glädje, som ler mot döden. Vål är det bittert, att denna skall tåra så många ögon, då han skiljer så många hjärtan; men han gör det i bästa uppsåt, ty

»Vi ha så mycket, som vill hålla kvar Vårt väsen vid det timliga, som far; Till jorden tynger dagens vinst vårt inre, Blott vid förluster blir den tyngden mindre. Så blir förlusten, äfven den, en vinst, Som riktar hjärtat, då man tror det minst, Och afsked af ett älskadt stoft betingar Ett kärare besök af hvita vingar.»

Den uppfostran för hjärtat till ett högre lif, hvilken sålunda gömmer sig i förgängelsen och framför allt i mistningen af det käraste, hade Strandberg själf med djup undergifvenhet genomgått.

Kärleksfull i hemmet, trogen i sin vänskap, blid mot alla, emottog han som en gåfva från Herren hvarje yttring af den kärlek och vänskap, som lifvet rikligen skänkte honom. Hvad makan, som ynglingen redan fäst sig, vardt för maken, och huru innerligt han kände sin enhet med henne, är tolkadt i den sköna

dikten Helgemålslämtningen. Som en skickelse från Herren emottog han äfven den plågsamma sjukdom, som efter mer än två års kamp ändade hans jordiska lefnad. Om morgonen den 5 februari 1877 funno honom hans närmaste orörlig i skrifstolen med den skönbildade pannan lutad mot arbetsbordet. Hans läppar voro förstummade; men han hade i afvaktan på detta ögonblick redan sagt farväl och tack till allt hvad lifvet hade för honom dyrbart.

»Hur skönt att när så blir bestämdt, Få lösas från sin rot. Och lyftas uppåt, uppåt jämt, Förklaringen emot, Att sista gången hafva sagt: Farväl, farväl! Tack för god vakt.»

Taggar

1870, Författare, Inträdestal, Man, Minnestal, Svenska Akademien

URI

<https://www.svenskatal.se/tale/viktor-rydberg-intradestal-i-svenska-akademien>